

Проф. д-р Виолета Николовска

СЕ НАВРЕДУВАМЕ ИЛИ СИ ОДДАВАМЕ ПОЧИТ?

Апстракт: Обраќањето е јазична појава која допира до социолингвистиката и прагматиката како лингвистички дисциплини. Во прагматиката се употребува изразот *лице* (face) за да се означи јавната слика што индивидуата ја создава за себе. Тоа е емоционално и социјално чувство за себе што го има секоја личност и очекува другите личности да го препознаат. Учтивоста (politeness) се дефинира како покажување на свест за ова лице на другиот. Покажувањето на свест за лицето на собеседникот, на другиот, особено се гледа во начинот на обраќање. Како се обраќаме на непознати, а како на познати лица? И во двата случаи треба да се покаже љубезноста, свеста за түгото лице, за емоционалното и социјалното чувство за себе на другиот. Во трудот ќе бидат анализирани начините на обраќање, првенствено кон непознати лица во македонскиот јазик. За потребите на анализата спроведовме анкета меѓу припадници на различни возрасни групи. Ако кажеме нешто што претставува закана за сликата на самиот себе на другиот, тоа се нарекува чин на закана кон лицето (face-threatening act). Секогаш кога со нашето однесување ја намалуваме можноста за закана на чувството на другиот за самиот себе, чинот се нарекува чување на лицето на другиот (face-saving act). Во трудот, обраќањето ќе биде разгледано и во рамките на овие чинови.

Клучни зборови: обраќање, лице, учтивост, чин на закана на лицето, чин на чување на лицето

Вербалната интеракција е социјална интеракција. Во голема мера, она што ќе го кажеме и како ќе го кажеме се детерминирани од социјалните односи. Во прагматиката, лингвистичката дисциплина која произлезе од семантиканата, но воспостави врски со философијата и социолингвистиката, како посебно подрачје на истражување се изделува учтивоста (politeness).

Во вербалната комуникација, постојат јазични средства со кои доаѓа до израз социјалната дистанца или социјалната близост. Во многу наши граматики, се употребуваше синтагмата „*vie* од почит“. Со неа се означуваше употребата на личната заменка за 2 лице множина кога му се обраќаме на едно лице. Она што е спорно во оваа синтагма е објаснувањето „од почит“. Дали тоа значи дека кога некому му се обраќаме на *ti* не го почитуваме? Секако дека не е така. Денеска во литературата оваа употреба на *vie* е дефинирана многу поточно во термините на социјалната дистанца и социјалната близост. Според Браун и Гилман (Brown and Gilman 1960), употребата на

формата за близост (*familiar form /T/*) и употребата на формата за учтивост (*polite form /V/*) на заменката за 2 лице во јазиците како француски, италијански, шпански, германски и ние тута ќе додадеме и македонски е управувана од две значења: моќ и солидарност. Според нив, за да се каже дека една личност има моќ над друга, таа треба на пример, да е во можност да го контролира однесувањето на втората личност. Значењето моќ е нереципрочно. Оној што е во надредена позиција вели *tu* (T), а добива *vie* (V). Основа за моќ, според Браун и Гилман, можат да бидат физичката сила, полот, возрастта, богатството, институционализираните улоги во заедници како што можат да бидат војската, семејството и др. Солидарноста е во корелација со тоа колку заеднички нешта споделуваат говорителот и соговорникот (возраст, пол, преокупација и сл.) и колку далеку имаат намера да отидат во споделувањето на интимност. Значењето солидарност е реципрочно. Кога обраќањето е управувано од значењето на солидарност, соговорниците ја употребуваат истата заменка *tu* (T). Браун и Форд (Brown and Ford 1961), во студија за обраќањето во американски англиски, наместо термините „моќ“ и „солидарност“ ги употребуваат термините „статус“ и „интимност“. Браун и Гилман (Brown and Gilman 1989), понатаму, двата концепти ги комбинираат во еден фактор – социјална дистанца, кој се состои од моќ по вертикалa и солидарност по хоризонтала. Во суштина, Браун, Гилман и Форд се фокусираат на односот говорител-соговорник¹.

Со *vie* воспоставуваме социјална дистанца, а со *tu* – социјална близост. Факторите што се во врска со воспоставувањето на дистанца или близкот, во прва линија се возраста и според Јул (Yule, 1996) – моќта². Според Јул, ова се надворешни фактори коишто се во врска со социјалната дистанца или близост. Јул (Yule, 1996: 59) изделува и внатрешни фактори, меѓу кои ги вбројува количеството на импозиција³ и степенот на пријателски пристап (*friendliness*). Внатрешните фактори често се утврдуваат за време на самата интеракција, што може да доведе до тоа почетната социјална дистанца да се промени за поголем или помал степен во близост или поголема дистанцираност. На тој начин, за време на интеракцијата, ќе се сменат и јазичните средства со кои се изразува дистанцата или близоста: на пример, промена во обраќањето од *vie* на *tu* и обратно.

Предмет на наше интересирање во овој труд ќе биде обраќањето со *vie* или со *tu* и тоа првенствено на непознати лица. За таа цел, изработивме еден анкетен прашалник кој го спроведовме кај неколку категории испитаници. Анкетниот прашалник ги содржеше прашањата:

¹Прегледот на термините што се во употреба го презедовме од Liu 2009.

²На местото на, според нашето разбирање недефинираниот термин „моќ“, и ние, како и други автори, го преферираме терминот „статус“.

³Imposition: нешто нефер или неразумно, кое друг од вас очекува или бара да го направите (A. S. Hornby, 2006).

1. Како се обраќате на непознат постар од себе; 2. Како се обраќате на непознат врсник; 3. Како се обраќате на непознат помлад од себе. Како посебно го издвоивме именското обраќање со формите: *господин/госпоѓа, госпожа, другар/другарка, брат, мајсторе.*

Анкетираме три групи испитаници: 1. Студенти на возраст од 19 – 23 години од Скопје⁴; 2. Средовечни возрасни од 40 до 50 години и 3. Возрасни над 60 години. Анкетираме по 15 претставници од секоја група, значи вкупно 45 испитаници. При изведувањето на заклучоците, се служевме и со сознанијата од нашето искуство. Искуството ни беше потребно како коректив и при резултатите, особено поради тоа што постои можност анкетираните испитаници да се трудат во своите одговори да бидат општествено покоректни, покултурни одшто се, и поради тоа резултатите од анкетата да не бидат вистинската слика за нивното обраќање во секојдневните ситуации.

Во групата на студенти од Скопје не сретуваме обраќање со ти на непознатото лице. Дури и при обраќањето на помлад од себе, испитаниците ни одговорија дека се обраќаат со вие, со еден коментар на одговорот – „ зависи од возраста“. Најстариот од студентите⁵ што ги испитавме (на 33 годишна возраст), при обраќањето со заменката *vie* ги придржува и именските форми за обраќање – *господине* (при обраќање на постар и на врсник) и *млад господине* (при обраќање на помлад од себе). Поголема шареноликост во одговорите добивме кај групата испитаници меѓу 40 и 50 години. Разликите беа при обраќањето на помлад од себе. Поголемиот број на испитаници 13 или 86,6 %, на помлад од себе (еден од испитаниците нагласи на многу помлад од себе) се обраќаат со *ти*. Само мал број од испитаниците, (двајца или 13,4 %) одговорија дека на помлад од себе му се обраќаат со *vie*. Обраќањето кон постар и кон врсник на сите испитаници од оваа група беше со *vie*. Форми за обраќање со *ти* сретуваме повеќе кај највозрасната група на испитаници. При обраќање на постар од себе, повеќето од половината испитаници (9 или 60 %) ја користат заменката *ти*. При обраќање на помлад од себе, бројот на испитаници што ја користат заменката *ти* е уште поголем: 12 или 80 %. При обраќање на врсник, бројот на испитаници што ја користи заменката *vie* беше ист како и при обраќањето на непознат постар од себе – 40 % или 6 испитаници.

Што покажуваат резултатите од анализата? Иако во прашањата не беше посебно нагласено, полот како фактор при изборот на формата за обраќање не го издели ниту еден од испитаниците. Возраста се јавува како фактор што ја детерминира формата за обраќање, и тоа и возраста на оној кому му се обраќаме (употребата на заменската форма *vie* е

---

⁴ Меѓу испитаниците се најде и еден постар студент од другите во генерацијата, на 33 години.

⁵ Се работи всушност за студентка.

правопропорционална со зголемувањето на возраста) и возраста на оној што се обраќа некому. Колку што се зголемуваше возраста на испитаниците, толку повеќе се јавуваше обраќање со *ти*.

Кaj највозрасната група на испитаници забележавме најголем степен на солидарност при обраќањето: при обраќање на непознати постари од себе, како и при обраќање на врсници и помлади од себе.

Што се однесува до образованието како фактор, тој може да биде релевантен само во однос на оној што се обраќа, со оглед на тоа што кај непознатиот соговорник, видлив е социјалниот статус (материјалната состојба), а не неговото образовно ниво⁶. Иако го немавме поставено прашањето за образовното ниво на нашите испитаници, од нашето искуство забележуваме дека колку што е пониско образовното ниво, толку е повисока солидарноста (обраќањето со *ти*), особено кај повозрасната популација. Кaj луѓето на пониско образовно ниво принципот на солидарност е доминантен над принципот на дистанца. На автобуските станици и во автобусите многу често може да се слушне како непознати повозрасни соговорници започнуваат конверзација на *ти*. Многу често е и несиметричното обраќање на *ти*, во ситуација кога на непознат соговорникот му се обраќа со *вие* (особено кај повозрасната популација). Кaj младите (кои уште се во процес на образование), ситуацијата е поразлична. Кaj нив обраќањето со *вие* на непознати, особено постари е многу почеста појава. Одовде би можеле да изведеме заклучок, дека за нашата култура, обраќањето со *вие* е понова придобивка. Руралните средини сè уште го чуваат обраќањето со *ти* на непознати. Интересно би било да се направи истражување за тоа од кога и како е навлезено обраќањето со *вие*. Дали започнало како начин на изразување на почит кон личност во социјално надредена позиција, или како изразување на дистанца (возрасна, социјална, културна). Лејкоф (Lakoff 1990)⁷ разликува три вида на учтивост: учтивост од почит (deference politeness), учтивост од дистанца (distance politeness) и другарска учтивост (camaraderie politeness). Според него, учтивоста од дистанца е карактеристична за средната и повисоката класа во поголемиот дел од Европа подолго време; учтивоста од почит е типична за многу азиски општества⁸. Учтивоста од дистанца подразбира еднаквост меѓу учесниците, додека при учтивоста од почит единиот или двајцата учесници во интеракцијата се чувствуваат помалку вредни на некој начин. Би можеле да кажеме дека во нашата култура обраќањето со *вие* е понова работа (со оглед на тоа што во нашите рурални средини е или беше⁹ ретка појава). Многу веројатно е дека се

⁶ Иако некогаш можат да бидат во корелација.

⁷ Според Јул (Yule, 2010).

⁸ Тоа е обично префериран модел на интеракција кога во голем број општества зборува жената, а особено со мажот. Еквивалент на ваков вид на изразување на почит кај нас можеме да најдеме во минатото, кога жената му се обраќала на мажот со „стопане“, сп. народната песна „Болен лежи млад Стојан“.

⁹ Велиме „беше“, бидејќи модерните средстава за комуникација: телевизијата и интернетот, како и физичката близокост на некои села со градот и нивната добра материјална состојба, сè повеќе ги бришат

работи навистина за учтивост од почит, а не од дистанца, според класификацијата на учтивост на Лејкоф. Обраќањето од почит некому е во ситуација кога соговорникот од различни причини се поставува над себе. Интересно би било да се направи анализа за обраќањето до втората светска војна во градовите и во селата. Кога навлегува обраќањето со вие? Дали е тоа „вие“ од дистанца или од почит? Селската средина сè уште го негува принципот на солидарност и обраќањето со *ти*. Лејкоф овој вид на учтивост ја нарекува другарска учтивост. Таа подразбира дека интеракцијата и врската се добри и дека отвореноста е најголем знак за учтивост.

Во прагматиката не е релевантно само она што го кажуваме, туку се зема предвид и тоа како сме интерпретирани според она што го кажуваме. Употребата на *вие* или *ти*, во социјалната и вербалната интеракција, има влијание и на тоа како нè интерпретира нашиот собеседник: како внимателни, тактични, љубезни или груби.

Во врска со учтивоста, во прагматиката се употребува терминот лице (*face*)¹⁰. Според Јул (Yule, 1996)¹¹ лице е јавната слика за себе си на една личност. Се мисли на емоционалното и социјалното чувство коешто секој од нас го има за себе си и коешто очекува да биде препознато и од страна на другите. Во оваа смисла, и учтивоста може да се дефинира како начин да се покаже свесност за постоењето на турбото лице. Според Јул, покажувањето на свесност за турбото лице, кога постои социјална дистанца, често се опишува во рамките на почитта. Покажувањето на иста свест за турбото лице при социјална близост, се опишува во рамките на солидарност, пријателство или другарство. Се работи за два типа на учтивост која се маркира лингвистички: едната во рамките на социјалната дистанца, другата во рамките на социјалната близост. Учесниците во комуникацијата треба да умеат да ја определат релативната социјална дистанца меѓу нив, и според неа, „барањата на лицето“.

Теориите за учтивост, учтивоста ја дефинираат како стратешко избегнување на конфликт (в. Kasper, 1990). Комуникацијата во основа се смета за опасно и антагонистичко искуство. Во теоријата за учтивост на Браун и Левинсон (Brown and Levinson, 1987) се разликуваат говорни чинови кои го загрозуваат лицето (*face threatening acts*) и говорни чинови кои го зачуваат лицето (*face saving acts*). Потребно е да се знае дека во литературата се разликува негативно од позитивно

културните разлики меѓу градот и селото, почнувајќи од начинот на облекување па сè до начинот на однесување. Тука секако треба да го споменеме и образоването како фактор, бидејќи сè повеќе млади и од руралните средини се образуваат и факултетски. Тоа од своја страна значи усвојување на култура карактеристична за урбаната средина.

¹⁰ Пошироко за терминот лице и неговото место кај различни автори, а во врска со теоријата за учтивост, зборува М. Кусевска (Кусевска 2012: 21-32).

¹¹ Трудот на Јул е всушност вовед во прагматиката како наука и во него се изложени поставките за лицето од теоријата за учтивост на Браун и Левинсон (Brown and Levinson 1987). Оваа теорија ја претставува и М. Кусевска (Кусевска 2012).

лице. При тоа, треба да нагласиме дека во случајов, негативно не подразбира „лошо“, туку еден спротивен крај од позитивното лице, сликата за себе во јавноста. Под негативно лице на една личност се подразбира нејзината потреба за независност, слобода (што претпоставува и слобода од дејствување) и потребата да не биде вовлекувана од страна на соговорникот во незгодни, нефтер или неразумни ситуации. На пример, да не ѝ се поставуваат барања на личноста што ќе го загрозат нејзиното чувство за слобода или независност. Под поимот позитивно лице на личноста се подразбира нејзината потреба да биде прифатена, да се допадне на другите, да биде третирана како член на една група, да знае дека нејзините потреби ги споделуваат и другите. Поедноставно кажано, негативното лице е потребата да се биде независен, а позитивното лице – потребата да се биде поврзан.

Во врска со ова се разликува негативна и позитивна учтивост. Говорните чинови што го зачуваат негативното лице на соговорникот треба да покажат почит, да покажат грижа за тутого време и преокупираност (зафатеност со нешто друго од она што треба да биде предмет на конверзијата), да вклучат извинување за вознемирувањето што го носи говорниот чин. Ова се примери за т.н. негативна учтивост. Говорните чинови што го зачуваат позитивното лице на соговорникот треба да покажат солидарност, да покажат дека двајцата говорители имаат исти интересирања или имаат заедничка цел. На тој начин ќе се оствари позитивната учтивост.

Овие различни типови на учтивост особено доаѓаат до израз кога треба да се праша нешто, да се постави некое барање. Авторите на теориите за учтивост зборуваат за стратегии: стратегија на позитивна учтивост и стратегија на негативна учтивост или стратегија на солидарност и стратегија на почит¹². Интересно би било да ја споредиме нашата култура со англоамериканската култура во стратегиите за учтивост, особено негативната учтивост, на пр. во степенот на директност при поставувањето на барања и прашања.

Според различни истражувачи во областа на теориите за учтивост (в. Kasper, 1990: 195), негативната учтивост, што се однесува на територијалниот стремеж за автономија и приватност, директно произлегува од високата вредност што во Западната култура му се придава на индивидуализмот. За разлика од Западната, Јапонската култура¹³ има колективна ориентација, при што значајно место заземаат желбата за припадност, емпатија, зависност и реципроцитет. Двете лица што се разликуваат во Кина (в. Kasper, 1990 и Кусевска 2012) немаат врска со негативното лице и учтивоста. За нашата култура би можеле да кажеме дека е култура на директност и

¹² Positive politeness strategy vs negative politeness strategy; solidarity strategy vs deference strategy.

¹³ За истражувањата во оваа област меѓу Јапонците, в. Kasper, 1990.

отвореност¹⁴. Вјежбицка (Wierzbicka, 1985)¹⁵ им забележува на постоечките теории за учтивост дека се етноцентрични од англо-саксонска перспектива. Таа тврди дека во полската вербална интеракција, инволвираноста и срдечноста се рефлектираат во поголем степен од дистанцираноста при стратегиите на лингвистичко дејствување. Според неа, тоа се културни вредности што се заеднички за словенските и медитеранските општества, меѓу кои спаѓа и нашето.

Сега повторно да се вратиме на анализата на обраќањето кај нас. Прашањето што ќе го поставиме не е кои форми ги избира говорителот при обраќањето, туку како соговорникот го доживува соодветното обраќање – како акт на загрозување на лицето (неговата јавна слика за себе) или како акт на зачувување на лицето? Како акт на почит или на навреда? Овде првенствено ќе не интересира обраќањето со *ти*¹⁶. Во асиметрични ситуации, кога ние некому му се обраќаме со *вие*, а тој нам ни се обраќа со *ти*, многу веројатно е дека, во зависност од ситуацијата, можеме да се навредиме. Особено во автобус, каде со *вие* ја воспоставуваме дистанцата, нашиот личен простор, територијата на независност (и буквално личната територија во автобусот). Меѓутоа, постојат и ситуации кога таа асиметрија може да се протолкува и поразлично. На пример, на лекар, од почит му се обраќаме со *вие*, а тој од солидарност нам ни се обраќа со *ти*. Не станува збор за акт на загрозување на лицето. Или помлад говорител на прилично повозрасен соговорник му се обраќа со *вие*, а возрасниот соговорник, срдечно му се обраќа со *ти*. Повторно не станува збор за чин на загрозување на лицето. Значи, при асиметричното обраќање како фактори што влијаат на интерпретирањето на актот (дали го загрозува лицето или го зачува) се јавуваат и ситуацијата на комуникација, општествените позиции и улоги на соговорниците во комуникативниот чин.

На крај да се задржиме и на формите за именско обраќање. Во анкетата што ја спроведовме, како форми за именско обраќање ги наведовме: *господин / госпоѓа , другар /другарка, госпожа, мајсторе и брат*. Прашањето што им го поставивме на испитаниците беше како ги доживувате овие форми на обраќање. Ќе започнеме со обраќањето со *другар/другарке*. Сите испитаници што ги анкетирараме, независно од возраста, во својот систем на обраќање ги немаат овие форми. Нив ги доживуваат „чудно застарено“, „потсмешливо“, „чудно смешно“. Еден одговор што го добивме беше „никако; Мене ми се обраќате?“. Тоа значи дека овие форми за обраќање што беа карактеристични за еден минат социјалистички период денеска се сосема исфрлени од употреба. Тие ја задржале нивната основна семантичка вредност: „другар употребувам кога му се обраќам на близок човек, како пријател“. Различни одговори добивме за

¹⁴ Истражувања на овие теми во нашата средина се добредојдени, бидејќи на повеќе културни нивоа би можеле да кажеме дека нашата култура е во процес на доближување кон Западната култура.

¹⁵ Според Kasper, 1990.

¹⁶ За ова прашање не спроведовме анкета, туку тврдењата ги извлекуваме од искуството.

именското обраќање со *господине/госпоѓо*. Одговорите се движеа од „непријатно“, преку „имам индиферентен став“, до „нормално“ или со забелешка „така е сега нормално“. Интересно е тоа што обраќањето со *господин / госпоѓо* го имаа прифатено за нормално 50 % од испитаниците. Кон анкетата додадовме уште едно прашање, во корелација со формите за именско обраќање: Како му се обраќате на непознат човек кога сакате да го прашате за нешто. Тука добивме најинтересен одговор. Повеќето од половината, 55,5% од испитаниците одбегнуваат именско обраќање. На непознат соворник му се обраќаат со *вие*, во реченица која обично почнува *Извинете*, ... и следува прашањето¹⁷. Внатре во реченицата, не среќаваме посебни показатели за учтивост како што е на пример употребата на модални глаголи (*could, can, might*) воанглискиот јазик: *Извинете, знаете ли каде се наоѓа зградата на Катастарот? Се извинувам, помина петка? Извинете колку е часот? Извинете како да дојдам до ПИОМ?* Не среќаваме дури ни форми за можен начин. Ретко е обраќањето со *Извинете, би сакале ли да ми кажете ....* Ова секако се должи на фактот што „формите на овој начин доста ретко се слушаат во нашиот народен јазик“ (Конески, 1982: 499). Тие навлегле под влијание на другите јужнословенски јазици (Конески, 1982: 500), но не ја зафатиле сферата за учтиво обраќање (и самиот Конески во „Граматиката на македонскиот литературен јазик“ не ја изделува како посебна оваа употреба на формите за можен начин). Сепак, еден модален глагол се јавува во овие говорни акти, а тоа е глаголот *може*: *Ќе може ли да ми кажете како да излезам на „Теодосиј Гологанов“?* Што се однесува до именското обраќање, само 22,2 % од испитаниците се изјаснија дека употребуваат *господине/госпоѓо*. Останатите се изјаснија како „не знам како“, „дечко“, „чичко“. Еден од испитаниците нагласи дека не употребува во овие конструкции *господине / госпоѓо*. Во нашиот анкетен лист никаде не ја наведовме формата *госпоѓиџе*. Интересно е тоа што никој од испитаниците не ја почувствува празнината. Никој не ја додаде во системот на форми за именско обраќање. Веројатно кај нас се генерализира употребата на формата *госпоѓо* и во сферата на употребата на формата *госпоѓиџе*. Ова е може да се должи на фактот што попрактично е да се генерализира една форма за обраќање на женски лица, која нема да импликува информација дали тоа женско лице е со брачен статус или не. Така ниту се навлегува во сферата на приватното, ниту се копликува системот на форми за обраќање кои и онака не се комплетно прифатени во општеството. Сепак, на сметка на формата *госпоѓиџе*, се забележува присуство на една друга форма за обраќање, која дури не носи маркираност ниту по брачен статус, а која некои од нашите испитанички на возраст од 40 до 50 години ја оценија како позитивно доживување, а тоа е формата *девојко*. Формата *мајсторе* кај нашите испитаници не

¹⁷ За овој тип на обраќање в. и Николовска, 2012.

помина славно: не ја прифатија како форма за обраќање (со еден коментар „не сум мајстор“)¹⁸, а формата *брат* ни одговорија дека ја употребуваат помлади деца, тинејџери и дека за нив е нормална. Интересно одговори добивме за формата *госпожа*. Таа е веројатно остаток од едно постаро време, кога оние што ја употребувале сакале да остават хиперкоректен впечаток на култура (познавање и на друга, туѓа културна традиција). Денеска младите немаат негативен став кон оваа форма (или анкетираните не обрнаа доволно внимание на формата, или ја немаат слушано, па имаат индиферентен став кон неа), за разлика од повозрасните кои ја доживуваат навредливо, потсмешливо.

Што би можеле да извлечеме како заклучок? Лингвистичкото маркирање на учтивото обраќање на македонската говорна заедница во Република Македонија е во зародиш, во формирање. Македонската култура не е култура на дистанца, туку култура на срдечност, другарски однос и отвореност, за што сведочи, како што споменавме и Вјежбицка (Wierzbicka, 1985). Инволвираноста и срдечноста се заеднички за словенските и медитеранските општества. Сепак, примањето на западни вредности сешири како појава во светот, па се случува и во нашата средина. Иако, најверојатно, според класификацијата на Лејкоф (Lakoff, 1990), учтивоста кај нас најпрвин се развила како учтивост од почит, денес сè повеќе започнува да се практикува учтивост од дистанца, особено во ситуациите кога имаме комуникација со непознати во автобус и некаде во јавната администрација (шалтери во општини, банки и сл.).

ЛИТЕРАТУРА

1. Brown, R. and Ford, M. 1961. Address in American English. *Journal of Abnormal and Social Psychology* 62 (2), pp. 375-385.
2. Brown, R. and Gilman, A. 1960. The pronouns of power and solidarity. In: Thomas A. Sebeok, ed. *Style in Language*. Cambridge, MA, MIT Press. Pp. 253-276.
3. Brown, R. and Gilman, A. 1989. Politeness theory and Shakespeare's four major tragedies. *Language in Society* 18. Pp. 159-212.
4. Brown, P. and Levinson, S. 1987. Politeness. Some universals in Language Usage. Cambridge University Press.

---

¹⁸ Еден потесен круг од естрадата, со значењето „маестро“ ја употребува формата „мајсторе“, како знак за голема почит на делото на изведувачот.

5. Kasper, G. 1990. Linguistic politeness: Current Research Issues. *Journal of Pragmatics* 14, North-Holland, pp. 193-218.
6. Lakoff, R. 1990. Talking Power. Basic Books.
7. Liu, Y. 2009. Determinants of stall-holders' address forms to customers in Beijing's low-status clothing markets. *Journal of Pragmatics* 41, pp. 638-648.
8. Wierzbicka, A. 1985. Different cultures, different languages, different speech acts. *Journal of Pragmatics* 9, pp. 145-161.
9. Yule, G. 1996. *Pragmatics*. Oxford University Press.
10. Yule, G. 2010. *The Study of Language*. Cambridge University Press.
11. Конески, Б. 1982. Граматика на македонскиот литературен јазик. Скопје: Култура.
12. Кусевска, М. 2012. Меѓукултурна прагматика. Скопје: Академски печат.
13. Николовска, В. 2012. Култура на изразувањето. В. Николовска, Скопје.